

DOI: <https://doi.org/10.36719/2789-6919/14/21-23>

Ayxan Afiq oğlu Zeynalov
Bakı Dövlət Universiteti
magistrant
ayxan.zeynalov.00@mail.ru

AZƏRBAYCANIN İQTİSADİYYATINA XARİCİ KAPİTALIN CƏLB OLUNMASININ BÜDCƏ-VERGİ MEXANİZMİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Büdcə-vergi siyasətinin əsas məqsədi təkcə dövlətin büdcəsinin formalaşdırılmasından ibarət deyildir, həm də büdcənin doldurulmasında vergilərin rolunu artırmaqla təkrar istehsalın stimullaşdırılması və idarə olunmasının təkmilləşdirilməsinə nail olmaqdır.

Müasir dövrdə diferensial vergi dərəcəsi və vergi imtiyazlarının verilməsindən istifadə edərək, vergilərlə gəlirlərin yenidən bölgüsü sistemi vasitəsilə, istehsalın əsaslandırılmış struktur yenilənməsini və əhalinin həyat ehtiyaclarını təmin edən sahələr üzrə və bu əsasda dövlət büdcəsinin doldurulmasına istiqamətlənmiş vergi mexanizmlərinin seçilməsi mütləqdir. Praktikada dövlətin bu fəaliyyəti vergi dərəcələrinin, vergi güzəştlərinin, vergi yükünün vasitəsilə vergitutmanın dövlət tərəfindən idarə olunmasının təşkilati formalarının məcmusu kimi qiymətləndirilir.

***Açar sözlər:** xarici kapital, büdcə, vergi, iqtisadiyyat, investisiya, investor*

Ay Khan Afiq Zeynalov
Baku State University
master
ayxan.zeynalov.00@mail.ru

Evaluation of the budget-tax mechanism of attracting foreign capital to the economy of Azerbaijan

Abstract

The main objective of the budget-tax policy is not only the formation of the state budget, but also the improvement of the stimulation and management of reproduction by increasing the role of taxes in filling the budget.

In modern era, using the differential tax rate and the granting of tax privileges, through the system of redistribution of income with taxes, it is necessary to choose tax mechanisms aimed at filling the state budget in the areas that provide the justified structural renewal of production and the life needs of the population. In practice, this activity of the state is evaluated as a set of organizational forms of state management of taxation through tax rates, tax benefits, tax burden.

***Keywords:** foreign capital, budget, tax, economy, investment, investor*

Giriş

Ölkə iqtisadiyyatına beynəlxalq maliyyə resurslarının cəlb olunmasında dövlətin birbaşa iştirakı vergi mexanizmləri vasitəsilə, vergi dərəcələri, vergi güzəştləri kimi alətlərin köməyi ilə təşkil olunur. Belə ki, ölkədə bu növdən olan fəaliyyət vergi dərəcəsinin vergi qanunvericiliyinin əsasına toxunulmadan müəyyən dəyişiklər etməklə tənzimlənməsi müsbət addım sayıla bilər. Bu dəyişikliklərə misal kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Cənab İlham Əliyev tərəfindən aparılan iqtisadi islahatlar fonunda Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsində gəlir vergisinin 12-55%-dən 14-25%-ə kimi və mənfəət vergisinin dərəcələrinin 35%-dən 20%-qədər aşağı salınmasını, mərkəzi və regional vergi dərəcələrinin diferensiaslaşdırılmaqla (sadələşdirilmiş vergi dərəcəsinin tətbiqi kimi) təşkilini göstərə bilərik. Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin məzmunu fiskal məqsədlərə deyil, həm də tam iqtisadiyyatın və ayrı-ayrı fəaliyyət sahələrinin inkişafının stimullaşdırılması, investisiyaların, yeni texnologiyaların cəlb olunması və bir sıra

məqamlarda sosial sahələrin dəstəklənməsi kimi məqsədlərə də xidmət edir (Ələkbərov, 2005:54).

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 11-ci maddəsində verginin anlayışı göstərilmişdir: “Vergi – dövlətin və bələdiyyələrin fəaliyyətinin maliyyə təminatı məqsədilə vergiödəyicilərinin mülkiyyətində olan pul vəsaitlərinin özgəninkiləşdirilməsi şəklində, bu Məcəllədə başqa hal nəzərdə tutulmamışdırsa, dövlət büdcəsinə və yerli büdcələrə köçürülən məcburi, fərdi, əvəzsiz ödənişdir” (2).

Bildiyimiz kimi, dövlət büdcəsinin məqsədi ölkənin iqtisadi, sosial və digər strateji proqramlarının və problemlərinin həlli, dövlətin funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada maliyyə vəsaitinin toplanmasını və istifadəsini təmin etməkdir. Ölkənin müvafiq hakimiyyət orqanları dövlət büdcəsinin formalaşmasını və icra edilməsini təmin edir. Azərbaycanın iqtisadiyyatına xarici kapitalın cəlb olunmasının büdcə siyasətinin önəmli fazası gəlirlər hissəsinin formalaşma mənbələrini müəyyən etmək və maliyyə sabitliyinin təmin olunması istiqamətində büdcə kəsrinin maksimum aradan qaldırılmasına nail olmaqdır.

Büdcə-vergi mexanizmlərinin istifadəsi əsasında dövlət büdcəsinə vergi daxili olmalarının dəyişməsi dinamikasına nəzər yetirək: 2010, 2014, 2015, 2016-cı illər ərzində dövlət büdcəsinə müvafiq olaraq 4292,8, 7113,6, 9368 və 9890 mln manat vəsait vergilər vasitəsilə daxil edilmişdir (3). 2022-ci ilin yanvar-may aylarında İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə 5 milyard 803 milyon 736,4 min manat vergi daxil olub, proqnoza 149,3 faiz əməl edilib. Ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə vergi daxilolmaları 52,3 faiz və ya təxminən 2 milyard manata yaxın (1 milyard 993 milyon 93,7 min manat) artıb (4).

Hökumətin qarşıya qoyduğu əsas məqsədlərdən biri də, ölkə iqtisadiyyatında neft-qaz amilindən asılılığını böyük dərəcədə azaltmaq və iqtisadiyyata xarici kapitalın cəlb olunmasına bu mexanizmlərin istifadəsi hesabına nail olmaqdır. Tətbiq olunan vergi güzəştləri və təşviqləri əsasında və iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun inkişaf konsepsiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində vergi daxilolmaları artmış və Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici kapitalın cəlb olunması dinamikası yüksəlmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyətinə xarici kapitalın cəlb olunması üçün əlverişli mühitin yaradılması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinə edilmiş son dəyişikliklərə əsasən vergi güzəştlərinin çoxluğu qeyd olunur. Xüsusilə, Vergi Məcəlləsinin 101-ci, 102-ci (fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə), 106-cı (mənfəət vergisi üzrə), 164-cü (ƏDV üzrə), 199-cu (əmlak vergisi üzrə) və 207-ci (torpaq vergisi üzrə) maddələrinə edilmiş güzəşt xarakterli dəyişikliklərin əsas məqsədi sahibkarlıq fəaliyyətinin və maddi rifahın təmin olunmasına və xarici kapitalın cəlb olunmasına istiqamətlənir (2). Ümumilikdə, bu yeniliklər əsasən yeni yatırımlar hesabına yaradılan sənaye və texnologiyalar parklarının rezidentləri üçün əlavə əlverişli “vergi rejiminin” yaradılmasına və beləliklə, ölkədə müəssisələrin rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, innovativ fəaliyyətlərin dəstəklənməsinə şəraitin yaradılmasına istiqamətlənir. Xarici investisiyaların cəlb edilməsinə imkan yaradan daha bir element xüsusi iqtisadi zonaların və sənaye zonalarının yaradılması və inkişafıdır. Xüsusi iqtisadi zonalar daha çox vergi və gömrük güzəştlərinin böyük sistemini, inzibati prosedurların sadələşdirilməsi və s. nəzərdə tutur. Bu maliyyə mexanizmi, həmçinin milli valyutanın məzənnəsinin mövqelərinin bərkidilməsinə, onun dönərliliyinə, xarici investorların iştirakı ilə yaradılmış müəssisələr üçün asanlıqla alınmış gəlirləri konversiya etmək imkanına, ölkənin bank sisteminin inkişafına, prioritetli sferalara investisiya layihələri üçün dövlət kreditlərin verilməsinə təsir göstərir (Xankişiyev, 2015:238). Bu sənaye zonalarında xarici investorlar üçün güzəştlər sahəsində xarici ölkələrin müsbət təcrübəsinə söykənərək 5-7 illik vergi tətillərinin verilməsinin variantı müsbət təklif kimi qəbul edilir və bu hal xarici və ya yerli investorlara kapital qoyuluşu üçün əlavə stimullar vermiş olur.

Respublikamızda sürətli amortizasiya mexanizminin tətbiqi sahələri kimi ilk növbədə birgə xarici kapitallı qeyri-neft sektorunun emal sənayesində tətbiqi düşünülür ki, bu sahələrə əlavə kapital yatırımına öz müsbət təsirini verəcəkdir. Bu proses amortizasiya ayırmaları hesabına yeni pul fondları ilə təminatı əsaslandırır. 2015-cı ildə fəaliyyətdə olan xarici kapitallı şirkətlər mal, iş və xidmət həcmi 35% artaraq 31,6 mlrd manat təşkil edib. Bunun yalnız 14%-i birgə xarici kapitallı şirkətlərin payına düşür. Mədən sənayesində 100% xarici kapitallı 74 şirkət 19,8 mlrd manatlıq

məhsul istehsal edibdir (Bədəlov, Məhərrəmov, Qurbanov, 2003:86). Dövlətin cəlb etdiyi xarici maliyyə qoyuluşları ilə bağlı fəaliyyət bu təşkilat tərəfindən idarə olunmalıdır. Bu fəaliyyətin əsas məqsədi ölkələrdə yaradılmış investisiya mühitinin xarici investorlar tərəfindən düzgün və dəqiq qiymətləndirməkdə onlara köməklik göstərərək ölkəyə qoyulan vəsaitləri artırmağa nail olmaqdır. Ölkəmizdə bu növdən olan fəaliyyətin təşkili ilə, yəni xarici və eyni zamanda daxili investorların ixrac potensialının yüksəldilməsi və onların fəaliyyətinin istiqamətləndirilməsi məsələləri ilə bağlı iqtisadi siyasət və fəaliyyət, eynilə investisiya fəaliyyətinin təşviqini bilavasitə Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin nəzdində yaradılmış AZPROMO təşkilatı və bu fəaliyyətin geniş platformaları üzərindən internet satışını Azexport internet portalı həyata keçirir. Azpromo Fondu xarici investorlar, yerli istehsalçılar və hökumət arasında körpü rolunu oynamaqla bir növ Azərbaycana xarici kapitalın cəlb olunmasında informator rolunu oynayır. Azexport.az-ın missiyası Azərbaycan mənşəli mallar haqqında məlumatların təqdim edilməsi və onların daxili və xarici bazarlarda satışı üçün əlverişli platformanın yaradılmasıdır.

Nəticə

Belə bir nəticəyə gəlirik ki, Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici kapitalın cəlb olunması üçün büdcə-vergi haqqında qanunvericiliyin norma və prinsipləri daxilində fəaliyyəti qurulmalıdır. Xarici investorlara göstərilən xidmətlərin keyfiyyəti artırılmalı, onlara xidmətdə elektron xidmət keyfiyyətinin yüksəldilməsi və genişləndirilməsi, xarici kapitalın cəlb olunması, qorunması və təşviqinə yönəldilmiş qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi, ikitərəfli müqavilə hüquq bazasının genişlənməsi, xarici investorlara “vahid pəncərə” prinsipi əsasında göstərilən xidmət növünün çoxaldılması zəruridir.

Ədəbiyyat

1. Ələkbərov, Ə.Ə. (2005). Azərbaycan dövlətinin sosial-iqtisadi inkişafında vahid büdcə sisteminin rolu. Bakı, 54 s.
2. <https://e-qanun.az/framework/119>
3. “Azərbaycanın statistik göstəriciləri”. (2015). Bakı.
4. <https://www.taxes.gov.az/az/post/1944>
5. Xankişiyev, B.A. (2012). “Büdcə təşkilatlarında uçot və hesabat”. Bakı, 238 s.
6. Bədəlov, Ş.Ş., Məhərrəmov, R.B., Qurbanov, F.Ə. (2003). Büdcə sistemi. Bakı, 86 s.

Rəyçi: i.ü.f.d. Sahib Əliyev

Göndərildi: 24.08.2022

Qəbul edildi: 02.10.2022